

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра міжнародного та європейського права

ВИТОКИ ТА ДЖЕРЕЛА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ

Навчально-методичний посібник

для аспірантів
спеціальності 081 «Право»

Одеса
Фенікс
2023

УДК 341.176(4)(073)
П685

Рекомендовано до друку
навчально-методичною радою НУ «Одеська юридична академія»
(протокол № __ від ____ 2023 року).

Укладачка – Олена Сурілова

За редакцією

Хашимутулла Бехруза – доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»

Рецензенти:

Короткий Тимур – кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, ДУ «Інститут інформації, безпеки права Національної академії правових наук України»

Громовенко Костянтин – доктор юридичних наук, професор, ректор Міжнародного гуманітарного університету, заслужений юрист України.

П 685 Витоки та джерела європейської правової традиції:
навч.-метод. посібник для аспірантів спеціальності 081
«Право» [Електронне видання] / уклад. О.О. Сурілова ; за
ред. Х. Н. Бехруза ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Оде-
са : Фенікс, 2023. – 34 с. – Режим доступу: ...

ISBN 978–617–8395–23–0

ISBN 978–617–8395–23–0

© О. Сурілова, 2023
© НУ «ОЮА», 2023

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	4
Тема 1. Поняття європейської правової традиції, її співвідношення з правовою системою і правовою культурою .	6
Тема 2. Теоретико-методологічні та концептуальні засади дослідження європейської правової традиції	9
Тема 3. Європейська правова традиція: ціннісний вимір в умовах євроінтеграції	12
Тема 4. Правосвідомість і правова культура як базові чинники європейської правової традиції.	14
Тема 5. Правова спадщина як фундамент правового розвитку Європи.	16
Тема 6. Правова традиція і правова акультурація та їх роль у становленні європейської правової культури.	19
Тема 7. Вплив процесів глобалізації та інтеграції на формування європейської правової традиції	21
Тема 8. Європейська правова традиція та правові сім'ї сучасної Європи	24
Тема 9. Інтеграція України в європейську правову традицію: проблеми та виклики	27
ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК (ЕКЗАМЕН)	31

Передмова

Правова традиція визначає не тільки особливості виникнення та генези правових систем сучасності, а й принципові підходи до визначення правової складової соціальної організації суспільства. Правову традицію можна характеризувати як набір глибоко вкорінених, історично зумовлених поглядів на природу та роль права, на організацію та функціонування правової системи, на механізми правотворчості та правозастосування, а також на процеси викладання і вивчення правових дисциплін.

Правова традиція є важливим чинником ідентифікації національних правових систем, оскільки заснована на менталітеті певного народу, є частиною його правової культури, проявляється у правовій поведінці пересічної людини та в юридичній діяльності – правотворчій, правозастосовній та інших видах. Правова традиція як категорія має плюралістичний характер та є однією з найбільш багатограних і складних для розуміння категорій юридичної науки. Вона посідає чільне місце у характеристиці права як соціокультурного явища та є складовою культури суспільства. Водночас правова традиція включає загальні, одиничні й особливі складові. Питання європейської правової традиції є найважливішою проблемою вітчизняної юридичної науки, оскільки пов'язана з визначенням шляхів правового й державного розвитку України в руслі європейської правової традиції, однак зі збереженням її правової ідентичності.

Європейська правова традиція є значущою складовою суспільного життя європейських народів. Завдяки дослідженню правових традицій досягається розуміння реального впливу права на суспільне життя, його розвиненості не лише на рівні системи позитивного права або правової доктрини, але й у вигляді формування правової свідомості та правової культури окремих індивідів і суспільства в цілому. Використання терміну «правова традиція» справедливо викликає особливий інтерес істориків права. Воно

має історичний вимір, а поширення використання терміну в сучасних правових дослідженнях свідчить про його актуальність.

Курс є визначальним для підготовки правознавців високої кваліфікації та з огляду на активізацію процесу європейської інтеграції України та отримання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Становлення і генеза української правової системи та культури зі всіма її національними особливостями і властивостями – це процес, основу якого мають складати європейська правова традиція та європейські правові цінності, які є орієнтирами у подальшій інтеграції правової системи України в правову систему Європейського Союзу.

Унаслідок вивчення навчальної дисципліни студент буде здатним: творчо аналізувати й узагальнювати інформацію про європейську правову традицію; самостійно теоретично мислити правовими категоріями; визначати вплив глобалізації та регіоналізації права на правову систему України; виокремлювати факти та події, пов'язані з інтеграцією, глобалізацією та регіоналізацією права; визначати природу європейської правової традиції, її склад, функції, тенденції розвитку, особливості впливу на правову систему України в контексті гармонізації до права ЄС; враховувати як позитивний, так і негативний досвід вирішення проблем європейської правової традиції; визначати місце правової системи України на правовій мапі світу в контексті європейської правової традиції; визначати перспективи взаємодії правових систем європейських інтеграційних об'єднань, європейських правових систем різного типу та правової системи України; виявляти проблеми і перспективи подальшого розвитку правової системи України в контексті європейської правової традиції.

Тема 1

Поняття європейської правової традиції, її співвідношення з правовою системою і правовою культурою

Лекційний курс

Доктрина правової традиції в сучасній юридичній науці: стан розроблення. Правова традиція як культурне та соціальне явище. Правова традиція як категорія сучасної юридичної науки. Правова система та правова традиція. Правова культура як категорія правової науки. Співвідношення правової культури та правової традиції.

Вступ до теми

Правова традиція є одним із ґрунтовних і найбільш дискусійних юридичних понять, важливим для розуміння правової реальності. На сьогодні не склалося усталеного поняття «правова традиція». Її характеризують як зв'язок часів, соціальне і правове спадкування, правовий досвід, розуміння права, що є частиною цивілізаційної спадщини. Категорія «правова традиція» є близькою за своїм наповненням до категорії «правова культура». Обидві ці категорії являють собою цінності певного суспільства та є визначальними для формування правової системи держави. Разом з цим, правова традиція характеризує генезу правової системи, етапи її формування, а правова культура – її специфіку в сучасності.

Як і категорія «правова традиція», категорія «правова система» є багатовимірною та складається з багатьох елементів, головним з яких є правова система, основоположним елементом якої, своєю чергою, виступає система права.

Як і правова система, система права є категорією історичною та охоплює правові традиції, правові доктрини і світ матеріального буття права.

Питання до практичного заняття:

1. Стан розроблення доктрини правової традиції в сучасній юридичній науці. Правова традиція як культурне та соціальне явище.
2. Правова традиція як категорія сучасної юридичної науки.
3. Поняття та структура правової системи
4. Правова система та правова традиція.
5. Правова культура як категорія правової науки.
6. Співвідношення правової культури та правової традиції.

Теми рефератів:

1. Правова традиція та її вплив на розвиток правових систем.
2. Правова культура та правова традиція: проблеми співвідношення.

Література до теми

1. Вовк Д. Правова традиція: розуміння у контексті співвідношення з правовою системою і правовою культурою. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2 (69). С. 42–52. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2448/1/Vovk_42.pdf
2. Лук'янов Д. Правова система як предмет порівняльно-правових досліджень: характеристика за теорією систем. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2. С. 27–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2015_2_5
3. Макаренко Л.О. До питання про інтерпретацію поняття «правова культура». *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 80–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2018_29_12
4. Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 19–23. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/6_2017/part_1/6.pdf
5. Оборотов Ю.М. Традиції і новації у правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти. Одеса: Юрид. літ., 2001. С. 61. URL: <http://hdl.handle.net/11300/1848>
6. Павлов С.С. Правові традиції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія

- політичних і правових учень. Одеса, 2010. URL: <http://hdl.handle.net/11300/980>
7. Петришин О. В., Яковюк І. В. Правова свідомість і правова культура. *Загальна теорія держави і права* / за ред.: М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків, 2002. С. 246–247.
 8. Проць О. Збереження самобутності національної правової культури в умовах євроінтеграції та глобалізації. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 229–233. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/49.pdf>
 9. Степаненко К. В. Правова система України: вітчизняна правова традиція та проблеми трансформації. *Проблеми законності*. 2018. № 140. С. 26–34. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2095/1/12.pdf>
 10. Суходоля М. В. Правова культура та позитивні форми правосвідомості: теоретико-правові аспекти співвідношення: дис. ... д-ра філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» / Донецький нац. ун-т ім. В. Стуса. Вінниця, 2021. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/11339-Текст>
 11. 14. Удовика Л. Г. Формування теорії правової системи у юридичній науці. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1 С. 26–33. URL: <https://chasprava.com.ua> **❗Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**

Тема 2

Теоретико-методологічні та концептуальні засади дослідження європейської правової традиції

Лекційний курс

Методи та підходи у дослідженні правових традицій. Філософсько-правові підвалини досліджень європейської правової традиції. Розуміння правової культури та правової традиції в методології пізнання європейської правової традиції. Історичні засади досліджень європейської правової традиції. Місце цивілізаційного підходу у дослідженні правової традиції. Західна традиція права.

Вступ до теми

«Методологія» (грец. – правильний, вірний шлях, шлях дослідження). Для ґрунтовного вивчення європейської правової традиції, її витоків і джерел, непересічне значення мають цивілізаційний, аксіологічний та системний підходи, які, своєю чергою, передбачають застосування догматичного, історичного, соціально-правового, синергетичного, герменевтичного методів наукового пізнання. Антропологічний підхід розглядає людську особистість як основне джерело, творця права. Феноменологічний підхід показав сутність європейських правових традицій. Використання цивілізаційного та синергетичного підходів надає можливість комплексного аналізу різних векторів розвитку права в рамках європейської правової традиції. Історично європейська правова традиція та культура почали формуватися ще в стародавні часи – з первісних часів і періоду античності. Основні ж ідеї буття особистості – визнання основним джерелом правової традиції розум людини, пов'язані з доробками Сократа, Платона й Аристотеля. Фундамент західної, насамперед європейської правової культури та традиції базується на таких складових, як римське право, природне право, цивілізаційні цінності, зокрема християн-

ські. Ключовими етапами розвитку західноєвропейської правової культури та традиції стали епохи Відродження, Реформації, Просвітництва. Їх цивілізаційне значення полягає в тому, що право та правові цінності перетворюються на важливу складову загальноєвропейської цивілізації та наріжний камінь становлення і розвитку європейської правової традиції, зокрема і української. Під західною традицією права варто розуміти правову традицію, що тримається на чотирьох опорах: 1) сягає корінням у приватне римське право і зберігає його вплив; 2) складається під визначальним впливом канонічного права; 3) має високий рівень правової культури, заснований на принципах легалізму й пуританізму; 4) дотримується настанов правової держави, сформованої під впливом філософії природного права.

Питання до практичного заняття:

1. Методи та підходи у дослідженні правових традицій.
2. Філософсько-правові основи дослідження європейської правової традиції.
3. Місце цивілізаційного підходу у дослідженні правової традиції.
4. Історичні засади дослідження європейської правової традиції.
5. Західна традиція права.

Теми рефератів:

1. Історичні витоки європейської правової традиції.
2. Цивілізаційний підхід до вивчення європейської правової традиції.

Література до теми

1. Бондарук Т.І. Правова традиція vs правовий канон: спроба методологічної рефлексії. *Західні і східні традиції та впливи в історії права, держави і юридичної думки*: матеріали XXXVIII Міжнар. істор.-прав. конф., м. Вінниця, 1–3 черв. 2018 р. / редкол.: І.Б. Усенко (голова), Є.В. Ромінський (відп. секр.) [та ін.]. Київ-Херсон: Олді-плюс, 2018. С. 59–63. URL: //C:/Users/User/Downloads

- Дудченко В.В. Західна традиція права: до проблеми легітимності.
URL: <http://www.apdp.in.ua/v36/10.pdf>
3. Вовк Д. Правова традиція: розуміння у контексті співвідношення з правовою системою і правовою культурою. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**
 4. Дніпров О.С. Теоретико-методологічні засади дослідження виконавчої влади *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2016. № 845. С. 55–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_10
 5. Зозуля Є.В. Римське право як ідеологічна парадигма західної традиції права *Західні і східні традиції та впливи в історії права, держави і юридичної думки: матеріали XXXVIII Міжнар. істор.-прав. конф., м. Вінниця, 1–3 черв. 2018 р., / редкол.: І.Б. Усенко (голова), Є.В. Ромінський (відп. секр.) [та ін.]. Київ-Херсон: Олді-плюс, 2018. С. 63–69.* URL: [//C:/Users/User/Downloads](#)
 6. Кобко-Одарій В. Вплив західної традиції права на український правовий менталітет. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (April 7, 2023; Pisa, Italia).* С. 49–52. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/857>
 7. Оборотов Ю.М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2003. 38 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1848>
 8. Павлов С.С. Правові традиції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень. Одеса, 2010. URL: <http://hdl.handle.net/11300/980>
 9. Шевцова А. Відродження та розвиток національної правової традиції як засада правового реформування сучасної України. *Knowledge, Education, Law, Management.* 2020. № 4 (32), vol. 2. URL: <http://kelmczasopisma.com/viewpdf/1635>
 10. Яковюк І.В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2014. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7856>

Тема 3

Європейська правова традиція: ціннісний вимір в умовах євроінтеграції

Лекційний курс

Поняття, сутність та ознаки правових цінностей. Європейські цінності як елемент європейської правової традиції та чинник європейської інтеграції. Класифікація цінностей об'єднаної Європи. Права людини як цінність та елемент європейської правової традиції. Перспективи подальшої трансформації європейських цінностей і трансформація європейської правової традиції.

Вступ до теми

Правові цінності тісно пов'язані з поняттям правової культури та правової традиції суспільства, в яких вони знаходять своє відображення. Серед європейських цінностей основоположне значення мають права людини. В контексті євроінтеграційних прагнень Україна має не тільки усвідомити значення європейських цінностей – формування системи ціннісних орієнтацій передбачає: усвідомлення та сприйняття глобальної взаємозалежності країн, місця та ролі України у європейській і світовій спільноті; опанування нових знань про цінності, ідеали, прагнення європейського демократичного суспільства; формування ціннісних орієнтацій, необхідних для життєдіяльності в демократичному європейському співтоваристві; вивчення та впровадження європейського досвіду демократичного буття, поведінки, взаємодії. Право та правова традиція не є застиглими у часі, навпаки – динамічним явищем. Сьогодні основними тенденціями розвитку європейської правової традиції є: уніфікація права; правова стандартизація; взаємопроникнення, конвергенція романо-германського та звичаєвого права.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття, сутність та ознаки правових цінностей. Європейські цінності як елемент європейської правової традиції та чинник європейської інтеграції.

2. Класифікація цінностей об'єднаної Європи.
3. Права людини як цінність та елемент європейської правової традиції.
4. Перспективи подальшої трансформації європейських цінностей і трансформація європейської правової традиції.

Теми рефератів:

1. Європейські цінності – цінності загальнолюдські.
2. Права людини у європейському контексті.

Література до теми

1. Амельченко Н. Цінності об'єднаної Європи. Київ: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 42 с. URL: <https://parlament.org.ua/2013/02/18/oglyad-tsinnosti>
2. Жебровська К. А. Правові цінності у взаємодії правових систем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 24 с.
3. Макеєва О. М. Правова культура: ціннісний вимір в умовах інтеграційних процесів. *Альманах права*. 2015. Вип. 6. С. 261–265. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286627458.pdf>
4. Рабінович П. Права людини: концептуальні засади інтерпретації та захисту у світлі європейських стандартів. *Право України*. 2015. Т. 1, № 2. С. 9–23. URL: <https://rd.ua/storage/attachments/>
5. Разметаєва Ю. С. Правові цінності: природа і особливості. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*. Харків, 2013. С. 183–186. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/>
6. Сакало О. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4335/1/Sakalo.pdf>
7. Сидоренко О. О. Сучасні тенденції розвитку правової системи в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права*: зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р.: у 2 ч. Харків, 2015. Ч. 1. С. 234–241.
8. Щербакова Ю. Цінності об'єднаної Європи: монографія. Київ: ВЦ «Академія», 2014. 208 с. (Серія «Монографії»). URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user>

Тема 4

Правосвідомість і правова культура як базові чинники європейської правової традиції

Лекційний курс

Правосвідомість: форми, рівні, структура, функції. Поняття та різновиди правової культури. Професійна правосвідомість і професійна правова культура. Правосвідомість, правова культура та їх вплив на становлення європейської правової традиції.

Вступ до теми

Правосвідомість є однією з ключових категорій юридичної науки, тісно пов'язана з правовою традицією та правовою культурою. Правосвідомість є різновидом суспільної свідомості. Щодо розуміння цього поняття в юридичній науці не вироблено усталеного підходу. Загалом її можна характеризувати як систему поглядів, уявлень і переконань щодо буття права. Розрізняють такі види правової свідомості: 1) правова свідомість особистості; 2) правова свідомість професійної групи; 3) правова свідомість суспільства як сукупність ідей, поглядів, уявлень, почуттів, оцінок і установок, що виражають ставлення людей і соціальних спільнот до чинного, минулого і бажаного права. Правосвідомість складається з двох елементів: правової ідеології та правової психології, має прояв на двох рівнях: буденному (уявлення про право пересічних громадян) та професійному (уявлення про право правничої спільноти).

Питання до практичного заняття:

1. Правосвідомість, її структура та функції.
2. Рівні і види правосвідомості.
3. Правова культура: поняття, структура, види.
4. Професійна правосвідомість і професійна правова культура.
5. Правосвідомість і правова культура, їх вплив на становлення європейської правової традиції

Теми рефератів:

1. Правова культура та правосвідомість як базові складники правової системи.
2. Правова свідомість: поняття та суттєві ознаки.

Література до теми

1. Вовк Д. О. Правова традиція: розуміння у контексті співвідношення з правовою системою і правовою культурою. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2 (69). С. 42–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2012_2_6.
2. Жеребко М. А. Правова психологія як структурний елемент правосвідомості. URL: <http://jure.in.ua/pravova-psyhologiya-yak-strukturnyj>
3. Коба М. М. Правова культура: моделі структуро-системи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream>
4. Макеева О. М. Правова культура як елемент правової системи. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 64–67. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/26948>
5. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2003. 38 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1848>
6. Омельчук І. А. Правосвідомість як юридична категорія. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 4. С. 38–43. URL:
7. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 782. С. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_782_25
8. Тіщенко Ю. Правовий міф у структурі правової реальності. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. 2020. С. 17–25. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream>

Тема 5

Правова спадщина як фундамент правового розвитку Європи

Лекційний курс

Поняття правової спадщини. Правова спадщина та правова традиція. Римське право та витоки європейської правової традиції. Значення рецепції римського права для формування європейської правової традиції.

Вступ до теми

Перспективи подальшого розвитку європейських правових систем визначаються європейською правовою традицією, вагомим елементом якої є європейська правова спадщина – фактор стабільності правових систем. Правова традиція та правова спадщина є досить близькими поняттями, але вони різні та самостійні, постійно перебувають у тісному взаємозв'язку, мають як спільні, так і відмінні риси. Це дає змогу говорити про їх автономність, особливість і відносну незалежність. Правова спадщина сучасної Європи має витоки з античності. У стародавній Греції було закладено основу для формування понять, що належить до держави та права. Витоки європейської правової традиції продовжували формуватися у стародавньому Римі, ґрунтуючись на ідеї мультикультуралізму. Поняття «правова спадщина» є близьким, хоча не тотожним поняттю «правова традиція». Правова спадщина та правова традиція є основоположними у сфері формування суспільних відносин і мають на останні регулюючий вплив.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття «правова спадщина».
2. Правова спадщина та правова традиція.
3. Римське право та витоки європейської правової традиції.
4. Значення рецепції римського права для формування європейської правової традиції.

Теми рефератів:

1. Правова спадщина в умовах глобалізації.
2. Рецепція римського права та західна традиція права.

Література до теми

1. Вовк В. М. Римське право і сучасне європейське право. *Порівняльно правові дослідження*: укр.-грец. міжнар. наук. юрид. журнал. 2009. № 2. С. 14–19.
2. Габаковська Х. Характерні особливості впливу римського права на правові системи Західної Європи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2016. № 855. С. 136–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_21
3. Гринько С. Д. Значення типології рецепції римського права для правових систем європейських країн. *Приватне право і підприємництво*. 2014. Вип. 13. С. 9–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rprp_2014_13_4
4. Дудченко В. В. Західна традиція права: до проблеми легітимності. URL: <http://apdp.onua.edu.ua/index.php/apdp/article/view/2683>
5. Зозуля Є. В., Іванов І. В. Римське право як ідеологічна парадигма західної традиції права. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3 (64). URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/3-zozulya-ivanov.pdf>
6. Кобко-Одарій В. С. Правова спадщина та правова традиція – щодо питання співвідношення. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 46–50. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/620->
7. Кобко-Одарій В. С. Правова спадщина та правовий досвід як категорії у загальнотеоретичній юриспруденції. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/>
8. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2003. 38 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/>

9. Римське право у світлі сучасної методології гуманітарного знання: збірник тез Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Хмельницький, 29 трав. 2020 р.) / Хмельниц. ун-т управління та права ім. Л. Юзькова. Хмельницький, 2020. 134 с. URL: http://old.univer.km.ua/doc/lib/Rimske_pravo_u_svitli_suchasnoyi
10. Рязанов М. Ю. Правова спадщина: питання інтерпретації. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1>

Тема 6

Правова традиція і правова акультурація та їх роль у становленні європейської правової культури

Лекційний курс

Поняття правової акультурації. Види правової акультурації.
Акультурація та рецепція: співвідношення.

Вступ до теми

Наявні культури не можуть існувати ізольовано одна від одної. Явище акультурації – це руйнування замкнутості культур. Правова акультурація здійснюється владою за допомогою законодавства й судової практики. Через укладання договорів правова акультурація відбувається приватним шляхом. Правова акультурація, здійснювана вченими і викладачами, відбувається на рівні юридичної науки. За результатами правової акультурації розрізняють: позитивну акультурацію, що свідчить про затвердження правового інституту, та негативну акультурацію, пов'язану з виродженням правового інституту чи відмовленням від його використання. Глобальною акультурацією розглядається рецепція, за якої принципово міняється національна правова система. Існують чотири основні форми (стратегії) акультурації: 1) асиміляція; 2) сепарація; 3) маргіналізація; 4) інтеграція.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття правової акультурації.
2. Форми правової акультурації.
3. Види правової акультурації.
4. Акультурація та рецепція: співвідношення.

Теми рефератів:

1. Західні та східні правові традиції, їх впливи в історії права.
2. Правова спадщина та акультурація в умовах правового прогресу суспільства.

Література до теми

1. Акерман Л. А. Рецепція права та правова акультурація. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Ю. М. Оборотов (заст. голов. ред.), Л. Р. Біла (відп. секр.) [та ін.]; ОНЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2005. Вип. 25. С. 128–131.
2. Верлос Н. В. Проблеми розмежування рецепції права та правової акультурації: конституційно-правовий аспект. URL: [http://lsej.org.ua/ 5_2020/59.pdf](http://lsej.org.ua/5_2020/59.pdf)
3. Іванкова В. Рецепція права: поняття, особливості та співвідношення із суміжними категоріями. *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/xmlui/bitstream/handle/11300/5790>
4. Кізлов С. А. Правова акультурація як категорія загальнотеоретичної юриспруденції. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20 трав. 2016 р.): у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса: Юрид. літ., 2016. С. 77–79. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/5790>
5. Ситар І. М. Акультурація у праві (теоретичні, культурологічні та антропологічні аспекти). URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper>
6. Тарабукін О. Ю. Правова акультурація у сучасній правовій системі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип. 19. С. 111–114. URL: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/ lib/1209/](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1209/)

Тема 7

Вплив процесів глобалізації та інтеграції на формування європейської правової традиції

Лекційний курс

Поняття та види глобалізації. Вплив глобалізації на європейські інтеграційні процеси. Правова глобалізація та акультурація права. Правова інтеграція та її види. Універсалізація права. Феномен *acquis communautaire*. Адаптація законодавства України до *acquis* Європейського Союзу.

Вступ до теми

Деякі з функцій правової системи містять у собі прояви глобалізаційних процесів. Правова акультурація забезпечується кількома шляхами: за допомогою законодавства, судової практики, за допомогою укладення договорів і приватним шляхом. В універсалізації національного права найголовнішим засобом є запозичення правових норм у інших держав, або рецепція, гармонізація, уніфікація і стандартизація. Ці процеси властиві і європейським правовим системам, у яких простежуються значні зміни, зумовлені європейською правовою інтеграцією. В результаті правової інтеграції сформувалось *acquis communautaire*, тобто «спільний доробок» – сукупність правових норм, судових рішень, доктринальних понять, рекомендацій, домовленостей тощо, які виникли під час існування європейських інтеграційних об'єднань. Дослідник вважає, що «...вони є основою правопорядку Євросоюзу і повинні беззастережно сприйматися державами-членами, державами-претендентами на вступ до Євросоюзу, а також третіми країнами, які мають договірні відносини з ЄС щодо запровадження асоціації або партнерства». Звідки?

Питання до практичного заняття:

1. Поняття та види глобалізації.
2. Вплив глобалізації на європейські інтеграційні процеси.
3. Правова глобалізація та акультурація права.
4. Правова інтеграція та її види. Універсалізація права.
5. Феномен *acquis communautaire*.
6. Адаптація законодавства України до *acquis* Європейського Союзу.

Теми рефератів:

1. Правова інтеграція в ЄС.
2. *Acquis communautaire* та реформування законодавства України.

Література до теми

1. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України: матеріали XIX наук.-практ. конф., м. Дніпро, 16 червня 2022 р. / за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. Дніпро: НТУ ДП, 2022. 151 с. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf
2. Власенко В. Вплив процесів глобалізації на правові системи сучасності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 9–13 URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/2.pdf
3. Муравйов В.І. Спільний доробок (*acquis communautaire*) як основа правопорядку Євросоюзу. *Укр. правовий часопис*. 2004. Вип. 8. С. 7–10. URL: <https://westudents.com.ua/glavu/67692-3>
4. Марчук М.І. Інтеграція як чинник еволюції регіональної правової системи: досвід ЄС. *Право і Безпека*. 2010. № 3. С. 30–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_3_8
5. Настасяк І. Ю. Правова інтеграція та її вплив на сучасні правові системи світу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип 22. С. 68–71. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1209/>

6. Сидоренко О. О. Вплив правової інтеграції на правові системи. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/1>
7. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір: монографія. Харків: Право, 2011. 552 с.
8. Хаустова М. Г. Вплив глобалізації на правову систему України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 66–70. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35728>
9. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України: дис...д-ра юрид. наук. Харків, 2013. 474 с. URL:
10. Яковюк І. В. Правова культура в умовах глобалізації та європейської інтеграції *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. Вип. 13. С. 3–16. URL:
11. Case 11/70, Internationale Handelsgesellschaft ECR1125 1134. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN>

Тема 8

Європейська правова традиція та правові сім'ї сучасної Європи

Лекційний курс.

Романо-германська (континентальна) правова сім'я: визначення та особливості. Походження та розвиток романо-германської правової сім'ї. Джерела права романо-германської правової сім'ї. Сім'я англо-американського права: поняття, особливості, джерела.

Вступ до теми

Більшість правових систем в сучасному світі тяжіють до правових традицій загального або континентального права, витоки яких пов'язані з Європейським континентом. Традиція загального права виникла в Англії у середні віки і поширилася на британські колонії по всьому світу. Традиція континентального (романо-германського права) права розвивалася в континентальній Європі та поступово поширювалася на колоніальні володіння європейських континентальних держав, зокрема на Іспанію та Португалію. Крім того континентальна правова традиція була в тому чи іншому ступені сприйнята у XIX–XX століттях країнами, які мали особливі правові системи та власні правові традиції, зокрема Японією, яка прагнула реформувати правову систему в умовах глобалізації. Витоки та традиції континентального права походять із стародавнього Риму. Протягом століть європейські вчені-юристи та практики адаптували і пристосовували давньоримське право до потреб сучасності, враховуючи також положення канонічного права. У той період у низці європейських країн були укладені кодекси, такі як Повний територіальний кодекс Пруссії 1794 року, Цивільний кодекс Франції 1804 року та ін., побудовані на здобутках римського права. Таким чином відбулася уніфікація права європейських країн і формування європейської правової традиції. В основі романо-германської правової традиції лежить писаний (кодифікований) характер права, поділ системи права на публічне

та приватне, галузевий характер права. Свій внесок у формування англо-американської правової сім'ї та загалом європейської правової традиції зробила і Великобританія з її загальним правом, традиція якого виникла в Англії у середні віки і застосовувалася в Британії та її колоніях. Загальне право, як правило, не кодифіковано та базується на судовому прецеденті, тобто на судових рішеннях, які вже були ухвалені в подібних справах. Ці прецеденти зберігаються через протоколи судів, а також історично задокументовуються у збірниках прецедентного права. Отже, саме судді зіграли головну роль у формуванні британської правової традиції. Однак огляд британського права був би неповним без урахування права справедливості, розвиток якого пов'язаний із діяльністю лорда-канцлера і яке доповнює та розвиває загальне право.

Питання до практичного заняття:

1. Романо-германська (континентальна) правова сім'я: визначення та особливості.
2. Походження та розвиток романо-германської правової сім'ї.
3. Джерела права романо-германської правової сім'ї.
4. Сім'я англо-американського права: особливості, джерела.
5. Загальне право: поняття та особливості.
6. Право справедливості та його співвідношення з загальним правом.

Теми рефератів:

1. Історичні етапи виникнення становлення та розвитку романо-германської правової сім'ї.
2. Феномен права справедливості.

Література до теми

1. Колодяжна В.В. Історія формування та сучасний стан романо-германської правової сім'ї. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. № 1. С. 46–53. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/2491>
2. Корнелюк Ю., Кратко Т. Особливості становлення та розвитку англо-американської правової системи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2020. Вип. 7, № 28. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-7-number-428-2020>

3. Луць Л.А. Типологізація сучасних правових систем світу: відкрита лекція / Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України. Київ; Сімферополь: Логос, 2007. 23 с. (Серія наук.-метод. видань «Академія порівняльного правознавства». Вип. 3). URL: <https://www.academia.edu/3>
4. Мірошніченко І.М. Поняття «правова система України» у співвідношенні з категорією «правова система» в контексті генезисної структури правових систем. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 24–27. URL: http://lsej.org.ua/4_2015/6.pdf
5. Основні правові системи світу: навч. посібник / В.Д. Гапотій, О.Л. Жильцов, Г.І. Воржевітіна. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 279 с. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8307/>
6. Полатайко І.В. Формування правової ідеології романо-германської правової сім'ї в Античну добу та у період Середньовіччя. *Науково інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Івано-Франківськ, 2017. № 3 (15). С. 88–96. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/14.pdf/>
7. Русавська О.О. Правова сім'я загального права: генеза та специфіка. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/>
8. Тарасов М.Ю. Характеристика романо-германської правової системи. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9778/1/Tarasov.pdf>
9. Цветкова Ю. До питання про поділ романо-германської правової сім'ї на підсім'ї. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. № 86. С. 60–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2011_86_19.
10. Цельсєв О.В. Формування права в західній і східній Європі: загальне і відмінне. *Наукові записки НУКМА*. Том 26. *Юридичні науки*. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/4f1f2b97-5365-4d19-be59-5d7c8d8e4cdb>
11. Чернецька О.В., Шилінгов В.С. Право Англії як класична модель прецедентного права. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 348–352. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2015_4_80
12. Шаганенко В.П. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 71–74. URL: http://www.pap.in.ua/2_2013/Shahanenko.pdf

Тема 9

Інтеграція України в європейську правову традицію: проблеми та виклики

Лекційний курс

Поняття й основні риси європейської інтеграції. Етапи європейської інтеграції України. Вплив європейської правової традиції на розвиток правової системи України. Гармонізація законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Вступ до теми

Європейська ідентичність Українського народу обумовлює незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, що передбачає визнання європейської правової традиції та розвиток правової системи України в її руслі. Набуття нашою державою статусу кандидата на вступ до ЄС і початок процесу перемовин про вступ ставлять перед Україною нові завдання, які потребують консолідації зусиль держави та громадянського суспільства. Договір про Європейський Союз (ст. 49) визначає умови вступу – «повага до європейських цінностей (таких як людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, зокрема до осіб, що належать до меншин, що є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків)» та відданість їх поширенню. Саме ці цінності створюють підвалини європейської правової традиції, є властивими правовій системі України та користуються повагою українського громадянського суспільства. Все це, однак, не означає, що проблема співвідношення універсальних цінностей ЄС і національних культурно-ментальних особливостей, які сформувалися у правосвідомості широких верств населення на теренах України історично, є повністю вирішеною. адже уявлення частини пересічних громадян про цінності об'єднаної Європи сформувалися під впливом російських наративів, містять хибні стереотипи,

що є результатом маніпуляцій з боку певних політичних акторів. Успіх на шляху євроінтеграції залежить від того, наскільки ефективно вдасться здійснити переворот у правосвідомості цієї частини українського суспільства. Ще однією проблемою є виконання завдань, поставлених Європейським Союзом у зв'язку з початком переговорів про вступ, провідними серед яких є гармонізація національного законодавства до вимог ЄС, поглиблення інтеграції до внутрішнього ринку ЄС, подальша секторальна інтеграція. Їх виконання відбувається в умовах агресії РФ проти України, що посилило євроінтеграційні прагнення нашого народу і призвело до активізації переговорного процесу та реформи правової системи України, магістральним шляхом якої залишається гармонізація законодавства України до вимог ЄС.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття «європейська інтеграція».
2. Основні риси європейської інтеграції.
3. Етапи європейської інтеграції України.
4. Гармонізація законодавства України до законодавства Європейського Союзу.
5. Уніфікація законодавства України до вимог ЄС у контексті набуття нею статусу кандидата на членство в ЄС.

Теми рефератів:

1. Поняття «європейська інтеграція».
2. Гармонізація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: теорія та практика

Література до теми

1. Петришин О. В., Кагановська Т.Є. Трансформація в Україні правової культури суспільства під впливом процесів європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*. Харків: Право. 2022. Т. 29. № 3. С. 89–107. URL: <https://ccu.gov.ua/library/transformaciya-v-ukrayini-pravovoyi-kultury>
2. Когут П. Європейський персоніфікований консерватизм в контексті цивілізаційного вибору України. *Актуальні проблеми*

- європейської та євроатлантичної інтеграції України: матеріали XIX наук.-практ. конф., м. Дніпро, 16 черв. 2022 р. / за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. Дніпро: НТУ ДП, 2022. 151 с. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference
3. Хоменко О.О. Діалог сучасних правових систем. Адаптація правової системи України до Європейського права. URL: http://eurolaw.org.ua/docs/2011_3/txts/13-Homenko.pdf
 4. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. 2022. № 1–2. URL: <https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187>
 5. Чорнобай О. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 1 (29). URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_1_2019ua/25.pdf
 6. Кваша О. С., Синякова А.В. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 23. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_1_2019ua/25.pdf
 7. Дорогіх О.М. Правові засади європейської інтеграції України. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві*: зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., Велико-Тирново, Болгарія, 20 берез. 2020 р. 2020. С. 54–63. URL: <https://openarchive.nure.ua/items/df766d70>
 8. Амельченко Н. Цінності об'єднаної Європи. Київ: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 42 с. URL: <https://parlament.org.ua/2013>
 9. Жебровська К. А. Правові цінності у взаємодії правових систем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 24 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300>
 10. Макеева О.М. Правова культура: ціннісний вимір в умовах інтеграційних процесів. *Альманах права*. 2015. Вип. 6 С. 261–265. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286627458.pdf>
 11. Рабінович П. Права людини: концептуальні засади інтерпретації та захисту у світлі європейських стандартів. *Право*

- України. 2015. Т. 1. № 2. С. 9–23. URL: <https://rd.ua/storage/attachments/>
12. Разметаєва Ю.С. Правові цінності: природа і особливості. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*. Харків, 2013. С. 183–186. <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/>
 13. Сакало О.Є. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789>
 14. Сидоренко О.О. Сучасні тенденції розвитку правової системи в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. між-нар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М.В. Яновського і В.С. Семенова (Харків, 27.11.2015 р.): у 2 ч.* Харків, 2015. Ч. 1. С. 234–241.
 15. Щербакова Ю. Цінності об'єднаної Європи: монографія. Київ: ВЦ «Академія», 2014. 208 с. (Серія «Монограф»). URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user>

ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК (ЕКЗАМЕН)

1. Стан розроблення доктрини правової традиції в сучасній юридичній науці. Правова традиція як культурне та соціальне явище.
2. Правова традиція як категорія сучасної юридичної науки.
3. Поняття та структура правової системи.
4. Правова система та правова традиція.
5. Правова культура як категорія правової науки.
6. Співвідношення правової культури та правової традиції.
7. Методи та підходи у дослідженні правових традицій.
8. Філософсько-правові основи досліджень європейської правової традиції.
9. Місце цивілізаційного підходу у дослідженні правової традиції.
10. Історичні засади досліджень європейської правової традиції.
11. Західна традиція права.
12. Правосвідомість, її структура та функції.
13. Рівні та види правосвідомості.
- Правова культура: поняття, структура, види.
15. Професійна правосвідомість і професійна правова культура.
16. Правосвідомість, правова культура та їх вплив на становлення європейської правової традиції.
17. Поняття «правова спадщина».
18. Правова спадщина та правова традиція.
19. Римське право та витоки європейської правової традиції.
20. Значення рецепції римського права для формування європейської правової традиції.
21. Поняття «правова акультурація».

22. Форми правової акультурації.
23. Види правової акультурації.
24. Акультурація та рецепція: співвідношення.
25. Романо-германська (континентальна) правова сім'я: визначення та особливості.
26. Походження та розвиток романо-германської правової сім'ї.
27. Джерела права романо-германської правової сім'ї.
28. Сім'я англо-американського права: особливості, джерела.
29. Загальне право: поняття та особливості.
30. Право справедливості та його співвідношення з загальним правом.
31. Поняття «європейська інтеграція».
32. Гармонізація законодавства України до законодавства Європейського Союзу.
33. Зближення законодавства України та Європейського Союзу.

Начальне видання

**ВИТОКИ ТА ДЖЕРЕЛА
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ**

Навчально-методичний посібник
для аспірантів спеціальності 081 «Право»

Укладачка – Олена Сурілова
За редакцією Хашматулла Бехруза

Електронне видання

Підписано до друку 20.12.2023 р.
Ум-друк. арк. 1,97. Зам. № 2312–16.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net